

УДК 821:061.2(497.1)"196/198"
821:061.2(497.2)"196/198"
811.163.3-27:327(497.1:497.2)"196/198"
DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2019.1.sel.177-202>
Оригинални научни рад
Примљен: 7. 9. 2018.
Прихваћен: 22. 1. 2019.

Слободан СЕЛИНИЋ
Институт за новију историју Србије
slobodanselinic@gmail.com

**Сукоб Савеза књижевника Југославије
и Савеза књижевника Бугарске
око македонског језика 1966–1987.***

Апстракт: Савез књижевника Југославије и Савез књижевника Бугарске су 1966. прекинули званичну сарадњу због спора око македонског језика. Разлог је било одбијање бугарског савеза писаца да један споразум са делегацијом писаца из југословенске републике Македоније потпише на македонском језику. До краја постојања југословенске државе Савез књижевника Југославије је инсистирао на бугарском потпису на споразуму који би био на македонском језику као услови за обнову сарадње.

Кључне речи: Југославија, Бугарска, македонски језик, књижевници

Македонско питање је било присутно у југословенско (-српско)-бугарским односима кроз цео 20. век. Тачке спора после Другог светског рата били су положај Македонаца у Пиринској Македонији и питање односа Бугарске према југословенској републици Македонији, тј. да ли Бугарска признаје постојање македонске

---

* Чланак је резултат рада на пројекту *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (No. 47027), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

нације и језика.¹ Спорови су се преносили и на књижевна питања, а кулминирали су у јесен 1966.

Током прве половине шездесетих година две државе су политички, економски и културно сарађивале и унапређивале односе, али је македонско питање остајало отворено. То је потврдила и посета Јосипа Броза Бугарској 1965. године. Две стране су биле решене да сарађују, свесне спорова око македонског питања, трудећи се да оно не избија у први план. За то време су у књижевним односима Југославије и Бугарске у првој половини и средином деценије паралелно текла два процеса: редовна сарадња и спорови око македонског језика.²

До јесени 1966. контакти писаца две државе нису одударали од нивоа и видова сарадње коју је Југославија имала са другим источноевропским државама, упркос повременим неслагањима око македонског језика. Почетком шездесетих су југословенско-бугарски књижевни односи нормализовани после неколико година застоја изазваног југословенско-совјетским сукобом 1958. године. Нормализацијом политичких односа са Источном Европом, која је наступила почетком седме деценије, поправили су се и односи савеза писаца Југославије и тих земаља, па тиме и Бугарске.³

Од 1962. Југославија је са свим земљама совјетског блока размењивала књижевне делегације, радила на сарадњи часописа и узајамном превођењу и објављивању дела. У том правцу су се одвијали и односи југословенског и бугарског савеза писаца, па је било више примера редовне сарадње у првој половини шездесетих. Војислав Кузмановић и Марко Ђоновић су током посете Бугарској од 25. сеп-

1 Branko Petraanović, *Balkanska federacija 1943-1948*, (Beograd: Zaslou, 1991); Ђоко Трипковић, „Југословенско-бугарски односи 50-их и 60-их година 20. века“, *Токови историје* 2/2009, 84-106; Petar Dragišić, *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944-1949*, (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007); Slavoljub Cvetković, „Balkanska komunistička federacija i makedonsko nacionalno pitanje“, *Istorija 20. veka* 2/1994, 49-60; Novica Veljanovski, „Informbiro i jugoslovensko-bugarski odnosi 1945-1953“, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, zbornik radova, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1999), 67-74.

2 Трипковић, „Југословенско-бугарски односи“, 84-106.

3 Dragan Bogetić, „Drugi jugoslovensko-sovjetski sukob. Sudar Titove i Hruščovljeve percepcije politike miroljubive koegzistencije“, *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, zbornik radova, urednik Slobodan Selinić, (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2008), 49-65; Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956-1961*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006), 181-232; Ђоко Трипковић, „Побољшање југословенско-совјетских односа 1961-1962.“, *Токови историје* 3-4/2008, 76-98.

тембра до 13. октобра 1962. успоставили низ књижевних веза. Са уредником радио-драме у Радио Софији је договорена стална размена драмских текстова. У издавачком предузећу „Бугарски списатељ“ је разговарано о издаваштву у обе земље. У Трнову су присуствовали завршној свечаности „Празника бугарске поезије“. Резултат разговора у секретаријату бугарског савеза писаца био је договор око размене мишљења и сугестија о преводима на оба језика, информативних чланака о књижевном животу између листова *Телеграм* и *Литературен фронт* и размене материјала дечијих часописа. Прављени су планови за организовање узајамних књижевних вечери и гостовања писаца, организовање у Југославији и Бугарској књижевних академија посвећених великанима две књижевности, издавање антологије бугарске поезије у Југославији и југословенске у Бугарској.⁴

Присуствујући од 18. до 27. новембра 1963. прослави 50-годишњице Савеза бугарских писаца, Антон Инголич из Љубљане и Драган Јеремић из Београда су у више наврата представили дела југословенских писаца. После прославе су организоване дискусије у којима је Јеремић говорио о српској критици, а Инголич о словеначкој савременој књижевности (прози). Разговори југословенске делегације (Томе Момировски, Славко Кочевар и Радомир Константиновић) са делегацијом бугарских писаца у Софији у првој половини октобра 1964. протекли су у „атмосфери пријатељства“. Сагласили су се о потреби даље сарадње, стварања повољне климе за упознавање две литературе, сарадње часописа, објављивања дела (зборника есеја, информација о књижевном животу), организовања књижевних приредби о истакнутим писцима и слично. Званични разговори су настављени 1965. Југославију су посетили Ефрем Каранфилов, Павел Матев (Округли сто уредника европских књижевних листова) и Веселин Андреев и Николај Марангозов (Струшке вечери поезије), а Бугарску Матеј Матевски (састанак Извршног одбора Савеза балканских писаца у Софији јануара 1965), Анте Поповски и Блажо Шћепановић (Дани поезије), те Славко Михаљић.⁵

Сарадња је била формализована уговорима два савеза, па су такав уговор за 1966. потписали у Софији 3. фебруара те године Ан-

4 Архив Југославије (АЈ), фонд 498, Савез књижевника Југославије, ф. 33, 1962, 1963, 1964, 1966, 1968, Извештаји делегација.

5 Дипломатски архив Министарства спољних послова Србије (ДАМСП), ПА, 1964, Бугарска, ф. 21, д. 6, 443236; АЈ, 498, ф. 27, Делегација за Бугарску; АЈ, 498, ф. 38, Размена са Бугарском 1965.

тоније Исаковић и Младен Исаев. Предвиђена је размена посета писаца, информација, књига и часописа.⁶

Перспективе за сарадњу су се отварале и током посете Љубомира Симовића Бугарској од 21. до 30. априла 1966. Он је 22. априла присуствовао Вечери југословенске књижевности, а од 25. до 30. априла свечаностима поводом 100 година рођења песника Пенча Славејкова. У оквиру прославе у народном позоришту „Иван Вазов“ је одржана свечана академија уз присуство Тодора Живкова, министра и чланова ЦК. То што је тада и Симовић одржао поздравни говор, који је бугарски радио пренео у целини, а штампа у изводима, показивало је да су његово гостовање пратиле добре вибрације. Позив председника бугарског савеза писаца Георгија Џагарова за састанак управа два савеза „било када и на било ком месту“ није наговештавао касније велике спорове југословенског савеза са овим бугарским писцем и савезом писаца. Неспоразуми нису били ни Симовићу на уму када је препоручио југословенском књижевном руководству да прихвати бугарски позив због потребе „отклањања мучног утиска због неприсуствовања нашег делегата на сахрани Д. Димова“ и зато што су односи два савеза због велике блискости Џагарова са Тодором Живковим могли имати утицаја и на државне односе. Додуше, деликатност односа са Бугарском се наслућивала из Симовићевог савета да у Софију не треба слати људе „без политичког такта и осећања одговорности“.⁷

Позитивни импулси су настављени писмом Георгија Џагарова југословенском савезу 14. јула 1966. У име Савеза бугарских писаца заложио се за развијање сарадње и предложио састанак делегација два савеза. Секретар југословенског савеза Младен Ољача је већ 16. јула прихватио предлог.⁸ До краја године је размена писаца несметано настављена. Југословенска делегација (Јасна Мелвингер и Војислав Лубарда) је била у Бугарској од 28. септембра до 8. октобра 1966. у оквиру прославе бугарског дана поезије. У Бугарској им се придружио и песник и новинар из Ријеке Ђакомо Скоти. Гостовање је било обележено југословенским похвалама на рачун ове манифестације, избегавањем дискусија о нерешеним питањима и бугарским инте-

6 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, Уговор о сарадњи.

7 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 446/1-66.

8 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 565/1-66 и 565/2-66.

ресовањем за сарадњу, посебно у издаваштву.⁹ У Југославији је у октобру 1966. боравио Ганчо Савов, књижевни преводилац из Софије и уредник рубрике „Социјалистичке земље“ у међународном одељењу омладинског дневног листа *Народна младеж*. Прикупљао је грађу за антологије југословенских књижевности и усавршавао је језик. Добио је велики број књига за себе и издаваче у Бугарској.¹⁰ На срдачан пријем у Бугарској је наишао и Аугустин Стипчевић из Загреба (од 24. октобра до 3. новембра 1966). Са домаћинима је разговарао о могућностима сарадње и штампања антологија поезије и прозе које су биле у припреми и о антологији бугарске новеле у Загребу и антологији хрватске новеле у Пловдиву, о чему је већ постојао договор бугарског савеза и издавачког предузећа „Знање“ из Загреба.¹¹

Односи савеза писаца Југославије и Бугарске, ипак, нису били једнозначни. Позитивни импулси и примери нису били једина одлика сарадње два савеза. Истовремено је било и неспоразума и нарушавања добрих односа.

Варнице су избиле 1965. приликом прославе 20 година ослобођења у Берлину у Словенском семинару на Универзитету. Тада је у име југословенских писаца Бранко Крефт протествовао што је бугарски писац Љубен Стојанов рекао студентима да је македонски језик дијалекат бугарског језика. Убрзо после тога, на Струшким вечерима поезије бес писаца из Македоније је изазвао Џагаров, чији су ставови оцењени у Југославији као шовинистички испади.¹²

Југословенска страна је погоршању односа допринела пропуштајући да пошаље представнике на сахрану председника Удружења бугарских писаца Димитра Димова, и поред тога што је обећала да ће то учинити. Бугарски писци су негодовање показали slabим одзивом на вече савремене југословенске литературе одржано у Софији у

9 АЈ, 498, ф. 33, 1962, 1963, 1964, 1966, 1968, Извештаји, 751/1-66; Исто, ф. 38, Бугарска, 751/1-66.

10 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 38/1-67.

11 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 937/1-66.

12 АЈ, 498, ф. 15, Записници Извршног одбора 1965; АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, Информација о боравку.

Дому културних радника 22. априла 1966. На њему је реферат поднео Бојан Ничев, старији научни сарадник Бугарске академије наука.¹³

Озбиљнији су били неспоразуми око македонског језика приликом боравка у Бугарској једне делегације из Македоније од 24. маја до 1. јуна 1966. године. Македонци су оптужили председника Савеза писаца Бугарске Георгија Џагарова да је „клеветнички и шовинистички иступао по македонском питању, тврдећи да су Македонци Бугари и да је Македонија вештачка творевина II светског рата“, да је Светозар Вукмановић Темпо био послат у Македонију као „српски шпијун“ са циљем да „македонски покрет отргне од КП Бугарске и припоји КП Југославији“ и да су бугарски комунисти били иницијатори покрета у Македонији и стварања батаљона „Христо Ботев“.¹⁴

Сукобе и то на међудржавном нивоу је изазвало и деловање песника Венка Марковског (Вениамин Миланов Тошев) у Бугарској 1966.¹⁵ Он се у време сукоба са ИБ-ом изјаснио за ИБ, због чега је био у затвору. Према југословенским подацима, дозвољено му је да 1965. посети Бугарску и ту је остао легално, са југословенским пасошем. Априла 1966. је члан Политбироа и секретар ЦК БКП Митко Григоров молио амбасадра Драгољуба Марковића да Марковски прими бугарско држављанство и обећао да то неће бити искоришћено за било шта што би кварило југословенско-бугарске односе у вези са македонским питањем. Југославија је то одбила после консултација ДСИП-а и руководства Македоније. Неспоразуме је изазвао велик број радова које је Марковски после тога објавио у бугарским листовима, као и начин на који је он представљен у јавности. Његова дела, објављена у лето 1966, иритирала су републичко руководство Македоније. Једнако незадовољство је изазивало то што је у Бугарској о њему писано као о аутору који пише на „матерњем скопско-велешком наречју, на књижевном бугарском језику, на српском и руском“. Македонско руководство је у његовим наступима видело негирање македонског језика и доказивање бугарског карактера македонског народа. Југословенска дипломатија је више пута протестовала код бугарских званичника у другој половини 1966.¹⁶

13 АЈ, 498, ф. 32, 1966, Преписка са појединцима у иностранству, 400/1-66, к. 383/1-66.

14 АЈ, фонд 507/IX, СКЈ, Комисија за међународне односе и везе, Бугарска, IX, 15/II-81.

15 Трипковић, „Југословенско-бугарски односи“, 98.

16 АЈ, СКЈ, 507/IX, Бугарска, IX, 15/V-179.

Питање македонског језика је било доминантно и током боравка југословенске делегације (Блажо Шћепановић из Београда и Анте Поповски из Скопља) у Бугарској на прослави Дана поезије, на којој су били и делегати СССР-а, Чехословачке, Мађарске, Румуније, Источне Немачке и Грчке. Југословенски писци су остали у Бугарској од 1. до 13. октобра 1966. Припремајући се за пут, имали су у виду да долазе у Бугарску у деликатном тренутку, после инцидента у Берлину и Струги и објављивања панораме македонске поезије у часопису бугарског савеза *Септември* којом је негиран македонски језик. То је за њих био сигнал да ће бугарски писци инсистирати на разговорима о непостојању македонске нације и језика. Од свог савеза су добили задатак да са бугарском управом разговарају о објављивању панораме савремене македонске поезије. Та поезија је била преведена на бугарски, али није наглашено да је то превод и нису били потписани преводиоци, а у белешци приређивача је стајало да је то поезија „из македонског краја“, па је створен утисак да се у Македонији говори бугарским језиком. Југословенски делегати су тврдили да су првих дана боравка домаћини највећу пажњу посветили Совјетима, а да је према Југословенима задржан резервисан став. Сви су добили преводиоце осим Југословена, сви су добили новац два дана пре Југословена. Ипак, „око нас су се спонтано окупљали бугарски писци, нарочито млађи песници, затим преводиоци наше књижевности, као и делегати књижевника осталих земаља, а нарочито СССР-а“, записали су југословенски писци. Шћепановић је обавестио Савез књижевника Југославије да су он и Поповски првих дана боравка били „жртва стаљинистички експонираних писаца, који су истовремено и носиоци шовинизма у односу на Југославију, а посебно када је реч о Македонији, а делимично и о Србији“. У редакцији *Литерарног фронта* је Шћепановићу речено да не признају македонски језик, јер је то „дијалекат бугарског језика“ и да они кад објављују македонску литературу не наводе да је реч о преводу. За највећег непријатеља Шћепановић је означио Гоергија Цагарова („Носилац вређања и напада на нас“). Цагаров је Југословене „увек у заједници са мањим бројем истомишљеника и својих полтрона, невероватно дрско и отворено провоцирао и нападао“, није „силазио са терена политике доказујући да су наши Македонци у ствари њихови Бугари, да смо измислили македонски језик, да код нас није решено бугарско питање, да код њих нема Македонаца, да су се Бугари борили за слободу Југославије, а да су Срби њима увек забадали нож у леђа“. Шћепановић је известио

да је Џагаров говорио о потреби уједињења Југославије и Бугарске наводећи нерешено питање „тих Македонаца које треба уништити“. Шћепановић је писао да је Џагаров нападао Југославију и Димитрова, а бранио Стаљина. О интензитету спорова југословенских писаца и Џагарова, као и о актуелности македонског питања у међусобним односима, сведочи опаска Шћепановића да су о томе дискутовали свуда, у кафани, у хотелској соби, на банкету и да су ти разговори доводили „до тоталног физичког исцрпљивања“.¹⁷

Ови спорови су били увод у дубљи сукоб, који је довео до прекида сарадње југословенског и бугарског савеза у јесен 1966, када је у Софији Бугарска одбила да потпише споразум са делегацијом писаца из Македоније, који је са југословенске стране био припремљен на македонском језику јер је шеф делегације био из Македоније.¹⁸ У Савезу књижевника Југославије је и иначе владао принцип да југословенска верзија међудржавних уговора буде на језику шефа југословенске делегације, а не нужно на српскохрватском (хрватско-српском).

О овоме је расправљао Координациони одбор Савеза књижевника Југославије у Сарајеву 19. децембра 1966. године. Друштво писаца Македоније је тврдило да је разлог спора било бугарско непризнавање македонског језика. Остала републичка друштва писаца су се солидарисала са македонским. Непризнавање македонског језика, а тиме и националности, осуђено је као увреда за све југословенске „народе и народности“ и као нарушавање основа за нормалну сарадњу са Бугарском. Координациони одбор је одлучио да прекине сарадњу са бугарским савезом (размене делегација и сви други облици сарадње) све док Бугари не дају гаранције да се такав однос према македонском језику неће поновити.¹⁹

Ставови са ове седнице су послати бугарском савезу, који је одговорио 21. јануара 1967. Бугарска је тврдила да је делегација Друштва писаца Македоније била у Софији као радна група, а не као делегација, па тиме није ни било предвиђено потписивање споразума. Указали су на „грубо и провокативно понашање неких скопских књижевника према бугарским књижевницима“. Одбацили су оптуж-

17 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, Информација о боравку.

18 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, 260.

19 АЈ, 498, ф. 16, КОО, 1966, III седница; АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 1000/1-66.

бе против свог руководства и његовог председника као покушај мешања у унутрашње послове.²⁰

Бугарско писмо је разматрано на седници секретаријата Координационог одбора у Љубљани 11. фебруара 1967. Мада је југословенски савез званично већ био стао на страну македонског удружења писаца у овом спору, било је јасно да члановима осталих републичких удружења није било најјасније шта се десило у Софији. То потврђује и Ољачино интересовање за разлоге непотписивања уговора. У име македонског друштва писаца Коле Чашуле и Анте Поповски су настојали да увере остале чланове у неистинитост бугарских навода, описујући софијске преговоре до детаља. Тврдили су да је македонска група била делегација, а не радна група. Чашуле је тврдио да су Бугари прихватили да македонска делегација може да потпише документ и да су они понели и пуномоћја свог удружења, али је спор настао о питању узајамног превођења. Бугари су сматрали да превођење са македонског на бугарски није потребно, већ су предлагали размену књига без превода. Чашуле се са тим није сложио објашњавајући да је једно трговинска размена, а друго превођење и да су језици слични, колико и македонски и српскохрватски, јер они разумеју и српскохрватски, али ипак преводе. Македонци су били највише гневни на Џагарова, сваљујући на њега кривицу за инцидент и оптужујући га за заступање реваншистичких теза и минирање договора инсистирањем на томе да документ буде потписан на бугарском и српском језику. За македонске писце је било важно да се Бугарима као услов за сарадњу у будућности постави признање македонског језика. Чланови Секретаријата су подржали колеге из Македоније.²¹

Одговор Савеза књижевника Југославије на бугарско писмо од 21. јануара је послат 30. марта 1967, после састанка Координационог одбора 23. марта у Сплиту. У југословенском одговору је писало да суштина спора није била у техници преговора бугарских и македонских писаца у Софији, већ у принципијелним питањима, тј. у питању оспоровања македонског књижевног језика и македонске националне литературе. То што у југословенском одговору стоји да у писму бугарског савеза нису нашли довољно елемената који би упућивали на закључак да су ставови и пракса који су довели до тешкоћа у одно-

20 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 37/1-67.

21 АЈ, 498, ф. 18, Секретаријат КОО, 1967.

сима два савеза предати прошлости, указивало је да су у Југославији као услов за сарадњу и даље захтевали промену бугарске политике.²²

Званична сарадња југословенског и бугарског савеза готово да није постојала од 1967. Сматрајући да је до сукоба дошло кривицом бугарског савеза, Савез књижевника Југославије је очекивао да први корак у правцу обнављања односа повуку Бугари.²³ Секретаријат југословенског савеза је 8. јуна 1967. закључио да односе не треба даље заоштравати, али ни одступити од својих ставова и да треба послати у Бугарску делегацију која би „расправила настале несугласице али тек када Савез књижевника Југославије прими позив од Савеза бугарских писаца за долазак ове делегације“. То је саопштено и аташеу за културу Бугарске у Београду.²⁴ О односима са бугарским савезом писаца информисан је и Јосип Броз пред посету председника бугарске владе Тодора Живкова 1967. године. Сусрет два државника је завршен у оптимистичком тону, при чему је преовладала жеља да нерешени статус македонског питања не угрози међусобне односе.²⁵

На тренутак је изгледало да се односи могу изгладити после посете званичне југословенске књижевне делегације Софији октобра 1967. на позив бугарског савеза. Формални посредник између два савеза је била Амбасада Бугарске, која је 2. октобра 1967. известила Савез књижевника Југославије да је од Савеза бугарских писаца замољена да у њихово име позове трочлану југословенску делегацију која би водила разговоре „о свим питањима наших узајамних односа и даље сарадње“. Бугари су предложили да то буду Матеј Бор, Младен Ољача и председник или секретар македонског друштва. Тиме је био испуњен југословенски услов да иницијатива за обнављање односа мора да потекне из Бугарске. Југословенски савез је понуду прихватио узимајући у обзир одлуку свог секретаријата од 8. јуна 1967.²⁶

На разговоре у Софију Југославија је послала Бора, Ољачу и Славка Јаневског. Резултат овог сусрета је био уговор о сарадњи бугарског и југословенског савеза у 1967, који су у Софији 28. октобра 1967. потписали председник Савеза књижевника Југославије Матеј

22 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 180/1-67.

23 АЈ, 498, ф. 37, Савезна комисија за културне везе са иностранством, 272/2-67.

24 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 527/1-67; АЈ, 498, ф. 37, Савезна комисија за културне везе са иностранством, 272/2-67.

25 АЈ, 498, ф. 37, Савезна комисија за културне везе са иностранством, 272/2-67; Трипковић, „Југословенско-бугарски односи“, 100.

26 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 527/1-67.

Бор и председник бугарског савеза Георги Џагаров. Документ се позивао на жељу два савеза да учвршћују пријатељство и сарадњу писца „двеју братских социјалистичких земаља“, подржавају превођење и ширење књижевности, да се узајамно обавештавају о стању у литератури и активностима савеза итд. Било је прецизирано да ће до краја 1967. Савез књижевника Југославије примити трочлану делегацију бугарског руководства, једног бугарског писца који ће се упознати са проблемима југословенске књижевности, а да ће Југословени послати двојицу белетриста да се упознају са проблемима бугарске књижевности и два песника на дискусију о бугарској поезији у децембру. У Софији је договорено да бугарски савез достави стенограм разговора како би се чланство југословенског савеза упознало са држањем и ставовима југословенских делегата, те да бугарска делегација дође у Југославију до краја 1967. Споразум је склопљен на српскохрватском и бугарском језику.²⁷

Потписивањем овог споразума је створен утисак да су отклоњени разлози за прекид сарадње. У југословенском савезу су били убеђени да су односи изглађени. На 4. седници Координационог одбора у Приштини 14. децембра 1967. је изричито речено да је спор са бугарским савезом отклоњен споразумом који је потписао Матеј Бор. Овај споразум је прихваћен од одбора, додуше уз напомену да ће ступити на снагу тек када из Бугарске стигне записник софијског састанка. У југословенском врху су тада искристалисали и став по питању дочека бугарске делегације, чији је долазак уговорен током софијских разговора. Усвојен је предлог да бугарска делегација посети и Скопље. Договорено је да ће је, ако буде у истом саставу у коме је у Софији преговарала са југословенском, примити иста југословенска делегација која је била на овим преговорима (Бор, Ољача, Јаневски).²⁸

Попуштање напетости у односима југословенског и бугарског савеза писца споразумом из октобра 1967. је било краткотрајно. Бугарска није послала делегацију у Југославију нити је одмах послала стенограм разговора, како је било договорено.²⁹ Неиспуњавање договора из Софије је коинцидирало са обнављањем јавних спорова две државе око македонског питања, иницираним крајем 1967. пи-

27 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 1967, Бугарски стенограм разговора у Софији, 24. X 1967; Исто, Уговор о сарадњи.

28 АЈ, 498, ф. 16, КОО, 1967, IV.

29 АЈ, 498, ф. 37, Савезна комисија за културне везе са иностранством, 650-70/69-5, 16. VI 1969.

сањем бугарске штампе о Санстефанском миру. За Југославију су бугарски ставови били оживљавање великобугарског национализма и нови притисак на Македонију. Совјетска интервенција у Чехословачкој је ове односе додатно ослабила, с обзиром на различите погледе две државе на тај догађај.³⁰

Током 1968. није било обнављања званичне сарадње два савеза писаца. Југославија је одбијала бугарске иницијативе да званично учествује на манифестацијама у Бугарској. На позив председника бугарског савеза Џагарова да Југославија пошаље делегацију на прославу Људмила Стојанова, председник Координационог одбора Матеј Бор је 29. марта 1968. отписао уверавањем да су југословенски писци високо ценили дело Стојанова, али да одбијају да пошаљу представника зато што бугарска страна није испунила споразум из октобра 1967. Бор је био конкретан: „ми још увек чекамо стенограм о разговорима у Софији“ и додао да је услов за обнављање односа био и да у Југославију дође делегација бугарских писаца, у посету која је требало да буде остварена још крајем претходне године.³¹ На истоветан начин одбијен је и позив да један југословенски писац дође на конгрес бугарског савеза писаца маја 1968, јер је сматрано да се једностраним бугарским раскидом споразума из октобра 1967. тај споразум „угасио“.³²

Ни то што је бугарски савез касније послао стенограм разговора у Софији није променило југословенско мишљење. У месецима после совјетске интервенције у Чехословачкој, простора за обнављање сарадње је било много мање. На 7. седници Координационог одбора у Београду, 28. септембра 1968. је констатовано да су односи са Бугарима и даље затегнути кривицом бугарске стране. Бугарима је и даље замерано што нису послали своју делегацију, па је одлучено да се не прихвати ни позив бугарског савеза да један песник учествује на Данима поезије у Софији 5. и 6. октобра 1968.³³

Прекид званичне сарадње два савеза није значио да неформалних и полузваничних контаката није било. Један од незваничних канала који је користио бугарски савез била је Сиљка Рачева, преводилац југословенске литературе у Бугарској. Она је почетком 1969.

30 Трипковић, „Југословенско-бугарски односи“, 100, 101.

31 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 94/2-68.

32 АЈ, 498, ф. 37, Савезна комисија за културне везе са иностранством, 650-70/69-5, 16. VI 1969; Исто, ф. 38, Бугарска, 15. V 1967; Исто, ф. 16, КОО, 1968.

33 АЈ, 498, ф. 16, КОО, 1968, VII.

обавестила телефоном Младена Ољачу да би председник бугарског савеза Џагаров, који је био у Будимпешти на састанку руководства писаца социјалистичких земаља, а на који је Југославија одбила да пошаље делегацију, хтео у повратку да сврати у Београд на „разговор о нашим односима“. Био је то згодан начин да се под плаштом неформалних и приватних контаката покрену озбиљни разговори о суштинским питањима. Ољача је ову иницијативу прихватио, оградивши се да Џагарова не може да позове званично, јер је о томе могао да одлучи само Координациони одбор. Дакле, иако је био свестан да се „у последње време ситуација веома погоршала због бугарског става према Македонији“ и да тако Бугари „руше основе наше сарадње и прете да наше односе доведу до потпуног прекида“, Ољача је ипак пристао на разговоре. Формално их је подвео под приватни разговор, али је госта примио у службеним просторијама југословенског савеза писаца и са њим разговарао о питањима која су била све само не приватна и лична. Џагаров није дошао сам, већ је више изгледало да је на челу званичне делегације него у приватној посети, јер су бугарску страну, осим њега и Рачеве, представљали и секретар за међународне односе бугарског савеза писаца и аташе за културу бугарске амбасаде. Ни Ољача није био сам. Бугарске госте је, уз њега, 10. марта 1969. дочекала и Јара Рибникар, потпредседник Удружења књижевника Србије и председник београдског ПЕН клуба. Разговори су трајали дуго. Посета Џагарова је имала шири значај од односа југословенског и бугарског савеза. Осим што је то био покушај да се ти односи нормализују заобилазним путем, то је био и нови покушај приближавања југословенског савеза званичним састанацима руководства савеза писаца социјалистичких земаља, пошто југословенска делегација није дошла на будимпештански састанак. Друга тема разговора су били односи бугарског и југословенског савеза. Џагаров је узео иницијативу са циљем да убеди домаћина у потребу нормализације односа, али уз заобилажење спорних тема на којима је Југославија инсистирала. Сматрао је да је односе требало покренути са мртве тачке. Видео је велике могућности за сарадњу (размена делегација, часописа, листова, уредника, усавршавање преводилаца, заједничке вечери на радију и телевизији, иступање пред публиком, на универзитетима и др.). Свестан да ће домаћини инсистирати на томе да бугарска страна није испунила споразум из октобра 1967, Џагаров је кривицу за недолазак делегације свог савеза у Југославију свалио на југословенску страну, тврдећи да у Софију није

стигао позив из Београда. Рибникар и Ољача нису прихватили такво објашњење. Ољача је таксативно наводио све случајеве у којима је Југославија, директно или индиректно, формално или неформално, позивала бугарску делегацију. Џагаров је избегао помињање совјетске интервенције у Чехословачкој и спора око македонског језика као разлога за нарушавање односа бугарског и југословенског савеза писаца, али је Ољача инсистирао и на њима назвавши их „кочницама сарадње“. Ољача је послао поруку о југословенском јединству по питању Македоније. Тврдио је да је југословенска јавност уједињена у осуди антимакедонске кампање и да је то „акт уперен против сарадње“. Овај разговор, иако садржајан и детаљан, није суштински померио односе два савеза у правцу побољшања.³⁴

Посета Џагарова је у Бугарској третирана као званична, што је из југословенског угла деловало као још један покушај да се „разједини“ југословенска страна. Одлука Ољаче да у „приватну“ посету прими Џагарова изазвала је незадовољство његових сарадника у руководству Савеза књижевника Југославије, посебно македонског удружења писаца. Из Македоније је стигао захтев да се Координациони одбор огради од тог поступка секретара Савеза. Ово тело је о томе расправљало 8. априла 1969. у Сарајеву. Македонски делегати су сматрали да Џагарова није требало примити и да та посета није била приватног карактера. Ољача се бранио уверавањем да је посета била приватна, али је признао да је направио грешку примивши госте у просторијама Савеза.³⁵

У условима децентрализације Југославије и унутрашњих сукоба од друге половине шездесетих година,³⁶ све већа самосталност републичких и покрајинских удружења писаца, која је на сваком кораку подстицана чак и према иностранству, није била пожељна управо по питању односа са бугарским савезом. Југословенске власти су инсистирале на монолитности и заједничком ставу свих југословенских република тј. њихових књижевних организација према Бугарској и бугарском савезу писаца. Демонстрирајући јединство земље у односу на Бугарску и подршку Македонији, Савезна комисија за културне везе је одржала седницу у Скопљу 28. марта 1969. Разматрана су „нека питања даље афирмације македонске културе у иностран-

34 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска.

35 АЈ, 498, ф. 16, КОО, 1969, IX.

36 Слободан Селинић, *Србија и језички сукобу Југославији 1967*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2017).

ству у светлу бугарске антијугословенске кампање“. Закључци су достављени Савезу књижевника 2. јула 1969. са захтевом да их примени у пракси. Није се радило само о подршци македонском савезу књижевника по питању македонског језика, већ о формулисању целовитог програма афирмације македонске културе пред светом. У закључцима је стајало да су „захваљујући слободном, самоуправном развоју“ у кратком времену у Македонији постигнути значајни резултати који су допринели да „македонска култура постане саставни и равноправни део културе југословенских народа који се сублимишу на јединственој платформи социјалистичких односа“. Комисија је истакла „неопходност даљих континуираних напора и подршке заједнице југословенских народа у афирмацији ове културе како у земљи тако и у иностранству“. Афирмација македонске културе као интегралног дела културе југословенских народа је означена за „акцију од општејугословенског интереса“. Захтевано је да у тој акцији учествују културни и научни радници из свих република, посебно на научним скуповима у иностранству, где би заједничка презентација тема из области македонског језика, литературе, историје, етнологије, етнографије била „ефикасан допринос“ зацртаној политици. Страх од нарушавања југословенског јединства у заштити интереса Македоније се могао уочити из захтева Комисије да културно-просветна политика према Бугарској буде јединствена и координисана између свих република како би се парирало покушајима бугарских дипломатских и других представника у појединим републикама за „изоловање СР Македоније из културно-просветне сарадње“. Комисија је инсистирала на популаризацији македонске културе у иностранству преко југословенских лектора. Предлагала је да лектори српскохрватског језика на страним универзитетима о њеном трошку учествују на Летњем течају македонског језика, литературе и културе у Охриду током те године, да се на почетку школске 1969/70. одржи састанак са свим лекторима језика и књижевности југословенских народа на страним универзитетима на коме би им се дале ближе информације о македонској култури и материјали за популаризацију македонске културе у земљи у којој делују. Затим, да се преко лектора српскохрватског и словеначког језика испита заступљеност македонистике у настави словенских језика и могућност за шире изучавање македонистике, а посебно могућности отварања лекората на македонском језику на универзитетима где су већ предузети кораци у том смеру (Источна Немачка). Комисија је захтевала да се у прего-

ворима са Италијом инсистира да се на једном универзитету у Италији (на пример Рим или Падова) отвори лекторат на македонском језику. Требало је настојати да се лекторат отвори и на неком универзитету у Западној Немачкој. Закључено је да се из буџета комисије издвоје средства за посебне стипендије за изучавање македонског језика, историје и књижевности, те да се страни стипендисти других струка који су студирали у Југославији упућују што више у Македонију како би упознали македонски језик, културу и историју.³⁷

Недуго после овог састанка, јединство је демонстрирао и Савез књижевника Југославије на седници у Сарајеву 8. априла 1969. Усвојено је саопштење које је бугарском савезу послато 17. априла. Посебно у светлу сусрета Џагарова и Ољаче, саопштење је требало да отклони све дилеме у југословенско јединство. Бугарима је наглашено да је документ усвојен једногласно и да је представљао заједнички став „свих наших удружења и друштава књижевника“. У њему је југословенски савез саопштио да је са огорчењем пратио антијугословенску кампању у Бугарској, једногласно осуђујући ненаучно третирање прошлости балканских народа, посебно „једног од југословенских народа, његовог права на егзистенцију и језик, његове самосвојности, развитка и свих осталих атрибута нације“. Одбачено је негирање македонске националности и државности и „историјске нераскидиве припадности заједници југословенских народа“. Тврдња да су „приватни сусрети са представницима Савеза књижевника Југославије били злоупотребљени у пропаганде сврхе“ била је алузија на сусрет Ољаче и Џагарова и покушај да се тај сусрет дезавуише. Југословенски савез је постављао услове за нормализацију односа захтевом да званични бугарски фактори, укључујући и Савез бугарских писаца, „признају непорециву стварност егзистенције македонске нације у породици југословенских народа и народности“.³⁸

Крајем лета 1969. Ољача је реаговао другачије на нову бугарску иницијативу да се приватним путем поспешује оживљавање званичних односа. На седници секретаријата Савеза књижевника 22. септембра 1969. у Београду, обавестио је чланове овог тела да га је Џагаров звао да са женом и сином проведе 20 дана у Бугарској, те да је исти позив добила и Јара Рибникар. Ољача је одбио. Секретаријат

37 АЈ, 498, ф. 37, 203/69.

38 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 133/1-69.

је саветовао републичким друштвима писаца и писцима појединачно да одбију сличне позиве.³⁹

Прекид сарадње, у смислу непотписивања и непостојања уговора два савеза, није значио и потпун прекид веза наредних деценија. Појединачне сарадње је спорадично било. Бугарски савез је позиве југословенском савезу за учествовање на манифестацијама у Бугарској често слао заобилазним путем, преко југословенске амбасаде у Софији. Југословенски савез је иницијативе из Бугарске углавном оцењивао на основу политичког става југословенске дипломатије. Председник бугарског савеза Пантелеј Зарев је 8. априла 1977. позвао југословенске писце на међународни сусрет писаца „Писци и мир“ 6. јуна те године. У позиву је стајало да ће социјалистичке земље послати делегације од шест чланова. Овај позив је у Југославији изазвао консултације Савеза књижевника са политичким представницима. Одлука о прихватању је зависила од политичке процене Савезног секретаријата за иностране послове. После ових консултација, Савез књижевника је одлучио да пошаље представнике, али да делегација буде трочлана (Јара Рибникар, Анте Поповски и Иван Потрч). Пресудио је став ССИП-а да позив треба прихватити упркос томе што „су у основи замисли овог скупа уже бугарске и шире лагерске потребе и што је темпиран да временски коинцидира са другом етапом КЕБС-а у Београду“, јер југословенско неодржавање, „с обзиром на веома широк аудиторијум европских и ваневропских писаца и управо у време презентације наше широке културне међународне активности на КЕБС, не би могло имати оправдане разлоге“. ССИП је саветовао да делегација буде продужена рука југословенске спољне политике (да обезбеди „присуство наших схватања међународне сарадње у области светске културне размене“).⁴⁰

Заобилазне путеве за обнављање сарадње који су иницирани из Софије Југославија је некад одбијала, а некад прихватала. Позив Савеза бугарских писаца да на традиционалну недељу Дечије књиге 1978. пошаље представника, Савез књижевника је прихватио и 13. априла 1978. у Бугарску је пошао Раша Перић.⁴¹ Међутим, позив Савеза бугарских књижевника од 25. јуна 1978, упућен преко Амбасаде у Софији, да југословенски савез у септембру учествује на Празнику бугарске поезије, на коме би учествовали представници „братских

39 АЈ, 498, ф. 18, Секретаријат КОО, 1969.

40 АЈ, 498, ф. 57, Бугарска, 120/1, 138/V.

41 АЈ, 498, ф. 57, Бугарска, 102.

социјалистичких држава“ и Белгије, одбијен је.⁴² Позив за учествовање на међународном састанку писаца у Софији, који је југословенском савезу 16. маја 1979. уручио бугарски амбасадор Николов, Југославија је прихватила и у Софију су 6. јуна 1979. отпутовали Благоје Иванов и Мило Краљ.⁴³ Преко Амбасаде у Софији Савез књижевника је добио позив Савеза бугарских писаца у септембру 1980. да делегација учествују на 3. међународном конгресу писаца 29. и 30. септембра. У писму председника бугарског савеза Љубомира Левчева је стајало да се тај скуп може искористити и за одржавање претходних консултативних разговора, па чак и за закључивање споразума о сарадњи. Анализе југословенске амбасаде у Софији су говориле да су Бугари избегавали да југословенском савезу упуте директан позив на разговоре у циљу обнављања споразума о сарадњи. Савез књижевника је стога послушао политички став југословенских власти и одбио позив, сматрајући да је обнављање контаката два савеза могуће само непосредно, тј. иницијативом бугарског савеза југословенском.⁴⁴

Мостови сарадње са Бугарском су тешко грађени и кратко трајали, а разлози за спорове су често и лако проналажени. Старе размирице су у другој половини 1979. пронашле ново поље сучељавања – својатање Николе Вапцарова. Управни савет Савеза бугарских писаца је 2. августа 1979. објавио декларацију „Никола Вапцаров – гордост бугарског народа“. Њом је одговорено на уврштавање обележавања 70 година рођења Вапцарова у програм Струшких вечери поезије. Бугарски савез се није одрицао Вапцарова, који је био рођен у Пиринској Македонији и писао на бугарском књижевном језику. Позвао је на бојкот Струшких вечери, дезавуисао југословенску несврстану спољну политику уочи самита у Хавани и негирао националну индивидуалност македонског народа. Македонско присвајање Вапцарова као македонског песника из Софије је означено за фалсификат у циљу присвајања „бугарског културног наслеђа“, како би био дат „лик својој новоствореној нацији“. Савез књижевника Југославије је узвратио оптужбама свог председништва да је таква политика бугарског књижевног савеза део политике бугарских претензија

42 АЈ, 498, ф. 57, Бугарска, 210.

43 АЈ, 498, ф. 61, 1975–1979; АЈ, фонд 465, Савезни завод за међународну научну, просветно-културну и техничку сарадњу, ф. 1468, Позив Извршног комитета.

44 АЈ, 498, ф. 52, бр. 422, 425.

на СР Македонију и Југославију и приклањања „санстефанским фикцијама и реваншизму“.⁴⁵

Разговори два савеза писаца су обновљени у марту 1981. године. Велику активност је и даље показивала југословенска амбасада у Софији. Крајем 1980. и почетком 1981. представници Амбасаде су неколико пута покретали питање реализације обавеза бугарске стране да иницира обнављање сарадње између савеза књижевника Југославије и Бугарске. Бугарско министарство иностраних послова је 9. јануара 1981. наговестило да ће бугарски савез ускоро упутити писмо југословенском савезу са предлогом за разговоре у циљу обнављања сарадње.⁴⁶

Када је то писмо стигло на адресу југословенског савеза, секретар председништва Савеза Вук Крњевић је прихватио иницијативу.⁴⁷ Разменом писама у прва три месеца те године договорено је да се одрже два састанка, прелиминарни у Београду, који је одржан 10. и 11. марта 1981, и наставак у Софији на коме би био потписан споразум, али до њега није дошло. Састанак у Београду је био на нивоу два председника (Сретен Асановић и Љубомир Левчев), два секретара и још по једног члана руководства (Вук Крњевић, Георги Старделов, Младен Исаев и Димитар Велов). Био је то први званични сусрет после петнаестогодишњег прекида односа. Бугари су инсистирали да се споразум на следећем састанку у Софији потпише на нивоу два председника савеза. Пошто је то тада у Југославији био Сретен Асановић из Црне Горе, то би значило да би југословенски текст био на српскохрватском. Југославија је тражила да у Софију на потписивање уговора иде делегација под руководством члана председништва Савеза и тадашњег председника Друштва писаца Македоније Бранка Пендовског, што би значило да би југословенски текст био на македонском. Тиме је опстао исти спор. Југословени су свој став поткрепили објашњењем начина на који је по делегатском систему функционисало председништво Савеза књижевника Југославије као колективно тело, инсистирајући на томе да је југословенска пракса да споразуме са страним савезима потписује на језику шефа своје делегације. Југославија је одбила и бугарски захтев да се споразум потпише већ тада у Београду. Бугарској би то одговарало, јер

45 АЈ, 498, ф. 57, Број 325.

46 АЈ, 498, ф. 52, бр. 53.

47 АЈ, 498, ф. 52, бр. 55.

би југословенски текст био потписан на српскохрватском будући да је на челу југословенске делегације био Асановић.⁴⁸

У јесен 1981. председник Савеза бугарских писаца Љубомир Левчев и секретар председништва Савеза књижевника Југославије Вук Крњевић су разменили писма. Пошто се до пролећа 1982. није ништа променило, секретар председништва југословенског савеза Иван Ивањи је писао 27. априла 1982. Савезној конференцији ССРНЈ и навео да без консултација са њима југословенски савез не жели да предузме кораке у смислу обнављања односа са Бугарском и потписивања споразума о сарадњи. Секција за спољнополитичка питања и међународне везе СК ССРНЈ је 11. маја 1982. критиковала Савез књижевника што је уопште ушао у преговоре са Бугарима без претходне консултације и закључила да треба инсистирати да југословенски текст буде на македонском и испитати могућности сарадње ако он не буде потписан, као и да поједина друштва у Југославији не склапају појединачне уговоре са Бугарском.⁴⁹

Опицавање пулса је после тога настављено „у кулоарима и за време званичних пријема“ на Међународном конгресу писаца у Келну од 18. до 25. јуна 1982, сусретима Ивана Ивањија и председника бугарског савеза Љубомира Левчева. Дипломатске игре су настављене ставом Левчева да његов савез инсистира да се испоштује „ниво председника“ и одговором Ивањија да ће Југославија у том случају чекати са потписивањем док председавајући њеног савеза не буде писац из Македоније.⁵⁰

Свесни разлика у односима са Бугарском, али и држећи се става да сарадњу не треба избегавати где год је она била у интересу Југославије, ССРНЈ и Савез књижевника су одлучили да прихвате одлазак делегације на скуп писаца посвећен миру у Софији 29. септембра – 1. октобра 1982, али је југословенска страна обавестила бугарску да неће потписати припремљени уговор и протокол о сарадњи ако бугарска страна не прихвати да југословенски текст буде на македонском језику. Југославија је послала Душка Роксандића (председавајући председништва Савеза књижевника), Изета Сарајлића и Србу Ивановског. Мото сусрета је био „Мир: нада планете“. Учествовало је око 50 делегација са око 150 писаца. Иако је скуп био у Бугарској, са којом је била у спору, Југославија је због карактера скупа,

48 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, 260; Исто, ф. 59, Бр. 442.

49 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, 260; Односи са Савезом књижевника Бугарске.

50 АЈ, 498, ф. 59, Забелешка о разговорима.

који није био лагерски нити блоковски, послала делегацију. Све делегације, међу њима и југословенска, потписале су апел за мир. Југославија му се придружила пошто је проценила да текст није био „одраз блоковских надметања и једностраних лагерских виђења“, већ је садржао за све стране прихватљиве хуманистичке ставове. После потписивања текста Ивановски и Сарајлић су се вратили у земљу, а Роксандић је остао како би наставио преговоре са бугарским савезом, кога је заступао председник Левчев. Питање узајамних односа је и даље било нерешено, а избор Ивановског у југословенску делегацију је учињен намерно, како би се тиме демонстрирала југословенска подршка македонском језику и књижевности. Разговор Роксандића и Левчева у Софији 5. октобра 1982. није донео много новог. Роксандић је преговоре почео уздржано, правдајући се да није имао овлашћење за било какве службене разговоре, да би наставио предлогом да потпише протокол на македонском језику. Левчев је почео признањем да су Македонија и македонски народ били тадашња реалност, да су Македонци као нација створени у 20. веку и да Бугарска према Југославији није имала територијалних претензија, али је додао да су Бугари и Македонци имали заједничку прошлост и да је у њиховој историји било заједничких личности које су Македонци својатали само као своје. Одбио је Роксандићев предлог да потпишу споразум на бугарском и македонском, подсећајући југословенског колегу да је његов матерњи језик био српскохрватски. Сусрет је протекао без договора. Бугарска страна је избегавање потписивања докумената формално правдала захтевом да се испоштује „ниво председника“, тј. да југословенски текст буде на језику шефа делегације, а то није био македонски.⁵¹

До краја постојања СФРЈ југословенски савез писаца се трудио да и појединачне контакте сведе на минимум. Правдајући се непостојањем званичне сарадње два савеза писаца, југословенски савез је одбио почетком 1984. позив Дома хумора и сатире из Габрова да књижевници из Југославије пошаљу радове за њихов зборник. Такође, иако је бугарски писац Антон Дончев 1984. био позван на састанак редакције листа *Панонија*, који је одржаван у време Октобарских сусрета писаца, наглашено му је да позив на састанак редакције није важио и за Октобарске сусрете, те он званично није био њихов учесник.⁵²

51 АЈ, 498, ф. 59, Бр. 598.

52 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, 51-V/3; 693-V/3.

У првој половини 1984. иницијативу за нормализацију односа, тј. потписивање споразума о сарадњи, преузела је Југославија. Разлог је био тактичке природе: за председника југословенског савеза је изабран Коле Чашуле из Македоније. Тиме би, поштујући бугарски ранији став да се споразум потпише на језику шефова делегација, југословенски текст био на македонском језику. Југославија је знала да је следећа таква прилика тек за осам година, када би, по принципу ротације, требало да неко из Македоније буде на челу председништва Савеза књижевника. Зато је секретар југословенског савеза Иван Ивањи 3. априла 1984. послао писмо председнику бугарског савеза Љубомиру Левчеву и предложио обнављање разговора о потписивању плана сарадње, али је писмо остало без одговора. За то време је бугарски савез припремао нови међународни састанак под називом „Мир – нада планете“ у Софији. Односе два савеза није променила ни интервенција референта за социјалистичке земље Савеза књижевника СССР-а Александра Лазуткина код Колета Чашула, у Струги 25. августа 1984. До тог датума Чашуле још увек није био позван на скуп у Софији, већ је позив од југословенских писаца добила само Јара Рибникар. На Лазуткинову напомену да је прекид односа трајао исувише дуго и да би Чашуле требало да отпутује у Софију на састанак о миру, Чашуле је истакао да Југославија није захтевала од Бугарске ништа друго него да поштује југословенски устав. Додао је да Југославија од бугарских писаца никада није тражила да признају македонску нацију, језик и „националне мисли“. Ова тврдња није била у складу са ставовима југословенског савеза из периода када је почињао сукоб у другој половини шездесетих година. Захтев да се споразум два савеза потпише и на македонском језику сада је правдао само потребом да се поштује југословенски устав. Лазуткин је сматрао да би сусрет у Софији био права прилика за решавање спора, додајући да је требало да Бугари пристану на потписивање документа на македонском језику. Уважавајући чињеницу да га је званично о сусрету у Софији обавестио совјетски представник, Чашуле је сугерисао Ивањију да обнови позив Бугарима од 3. априла и да о томе обавести и бугарску амбасаду у Београду.⁵³

Ивањи је то учинио 3. септембра 1984. Пошто је председавајући Коле Чашуле у међувремену добио позив из Бугарске да учествује на међународном састанку „Мир – нада планете“ у Софији, секретар југословенског савеза Иван Ивањи је крајем септембра писао

53 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, Забелешка о разговору.

председнику бугарског савеза Љубомиру Левчеву да је Чашуле спреман да се одазове позиву уколико би се тада водили разговори и о потписивању плана сарадње. Са бугарске стране је одговор избегаван из формалних разлога (замерали су што се председнику бугарског савеза обратио секретар, а не председник југословенског савеза). Истовремено, два члана председништва бугарског савеза писаца су посетила Чашула у Струги и наговарала га да дође на међународни скуп у Софији, али да не инсистира на потписивању плана сарадње два савеза, јер би то „Левчева довело у неприлике“. Званичан одговор из Бугарске је стигао тек 27. новембра 1984. Тада је Левчев изразио спремност да бугарска страна прими „групу“ југословенских писаца на челу са Чашулом са којом би се разговарало о нормализацији односа два савеза, али без помињања могуности потписивања споразума. Чашуле је одговорио 20. децембра 1984. захтевом да се најпре потпишу документа о сарадњи.⁵⁴

Да су у југословенском ставу, посебно у годинама пред разбијање државе, ипак постојале пукотине, показало је то што је током 1985. Друштво словеначких писаца угостило једног бугарског писца на Бледским сусретима, упркос изричитом захтеву секретара југословенског савеза Ивањија да то не чине, јер односи са бугарским савезом писаца нису били нормализовани. Пошто је бугарски писац ипак позван, Савез књижевника Југославије је тај контакт званично подвео под сарадњу у оквиру ПЕН организације, јер је скуп на Бледу био организован „и по линији ПЕН-а“. Тиме је Савез књижевника Југославије формално имао покриће за тврдњу да овај сусрет није значајно сарадњу два савеза писаца, али је суштински акцијом словеначког савеза дезавуисана дотадашња политика Савеза књижевника и државних органа.⁵⁵

Ни наредних година две стране нису одступиле од својих ставова. Југословенски савез писаца није желео 1985. да одобри бугарском новинару Христу Патрикову, који је боравио у Југославији на ФЕСТ-у, разговор са двојицом југословенских писаца.⁵⁶ Бугарска није пристајала да споразум потпише на македонском језику. Југословенски став је исказао секретар Савеза Иван Ивањи 10. јула 1987: „Савез књижевника Југославије није вољан да дозволи да наш партнер нама пропише ко ће бити шеф наше делегације и који ћемо од језика наро-

54 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, Пов. бр. 2/85.

55 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, Пов. бр. 2/85; 58-X-V/3; 312-V/3.

56 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, Пов. бр. 43-V/3.

да Југославије користити“.⁵⁷ Тиме спор два савеза књижевника није решен ни после две деценије од када је избио. Бугарска страна је избегавала да призна македонски језик, а југословенска држава је доследно стајала иза ставова и интереса своје македонске републике.

Резиме

Односи Савеза књижевника Југославије и Савеза књижевника Бугарске нису до средине шездесетих година битније одступали од општих односа југословенског савеза писаца и сличних организација у другим земаљама Источне Европе, иако је све време постојала свест о различитом приступу питању признања македонске нације и језика. Међутим, одбијање бугарског савеза писаца да 1966. потпише један документ на македонском језику избацило је у први план односа два књижевна савеза македонско питање и изазвало прекид званичне сарадње. То је односима ове две организације дало додатну димензију, која није постојала у релацијама између југословенског и савеза писаца других социјалистичких држава. Тај спор није изглађен ни у наредне две деценије. Савез књижевника Југославије је инсистирао да услов за обнављање сарадње буде бугарско прихватање македонског језика и нације, тј. потписивање споразума о сарадњи два савеза на бугарском и македонском језику, што је бугарска страна одбијала.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije. Fondovi: 498 – Savez književnika Jugoslavije; 507 – Savez komunista Jugoslavije; 465 – Savezni zavod za međunarodnu naučnu, prosvetno-kulturnu i tehničku saradnju.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije. Fond: Politička arhiva.
- Bogetić, Dragan. „Drugi jugoslovensko-sovjetski sukob. Sudar Titove i Hruščovljeve percepcije politike miroljubive koegzistencije“. *Spoljna politika Jugoslavije 1950–1961*, zbornik radova, urednik Slobodan Selinić, 49–65. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2008.
- Bogetić, Dragan. *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike 1956–1961*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.

57 AJ, 498, ф. 45, Бугарска, Пов. бр. 280-V/3.

- Veljanovski, Novica. „Informbiro i jugoslovensko-bugarski odnosi 1945–1953“. *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, zbornik radova, 67–74. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1999.
- Dragišić, Petar. *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007.
- Petraanović, Branko. *Balkanska federacija 1943–1948*. Beograd: Zaslou, 1991.
- Selinić, Slobodan. *Srbija i jezički sukob u Jugoslaviji 1967*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2017.
- Tripković, Đoko. „Poboljšanje jugoslovensko-sovjetskih odnosa 1961–1962“. *Tokovi istorije*, 3–4/2008, 76–98.
- Tripković, Đoko. „Jugoslovensko-bugarski odnosi 50-ih i 60-ih godina 20. veka“. *Tokovi istorije* 2/2009, 84–106.
- Cvetković, Slavoljub. „Balkanska komunistička federacija i makedonsko nacionalno pitanje“. *Istorija 20. veka* 2/1994, 49–60.

Summary

Slobodan Selinić

Dispute between the Union of Yugoslav Writers and the Union of Bulgarian Writers Over the Macedonian Language 1966–1987.

Abstract: In 1966, the Union of Yugoslav Writers and the Union of Bulgarian Writers broke off official cooperation due to a dispute over the Macedonian language. The reason for this was the refusal of the Union of Bulgarian Writers to sign an agreement with a delegation of writers from the Yugoslav Republic of Macedonia in the Macedonian language. Until the end of the existence of the Yugoslav state, the Union of Yugoslav Writers had insisted on the Bulgarian signature on the agreement being in the Macedonian language as a condition for renewed cooperation.

Key words: Yugoslavia, Bulgaria, Macedonian language, writers

Until the mid-nineteen sixties, relations between the Union of Yugoslav Writers and the Union of Bulgarian Writers were not significantly different from the general relations that the Union of Yugoslav Writers had with similar organizations in the other countries of Eastern Europe, even though it had always been mindful of the different approach to the issue of recognizing the Macedonian nation and its language. However, the refusal of the Union of Bulgarian Writers to sign a document in the Macedonian language in 1966, pushed the Macedonian issue into the forefront of relations between the two literary organizations and caused a break in their official cooperation. This gave the relations of the two unions an additional dimension, which did not exist in relations between the Union of Yugoslav Writers and the union of writers of the other socialist countries. This dispute was not ironed out even in the next two decades. The Union of Yugoslav Writers insisted that the condition for renewing cooperation was the Bulgarian acceptance of the Macedonian language and the Macedonian nation, in other words, signing the agreement on cooperation between the two unions in the Bulgarian and Macedonian languages, which the Bulgarian side kept refusing.